

Příspěvek ke spotřební statistice.¹⁾

Napsal *Cyril Horáček*.

Spotřební statistika je ono odvětví statistiky, jejímž úkolem je zjišťovati spotřebu statků hospodářských, její velikost a rozvržení, a vyšetřovati její změny a rozdíly místní i časové. Vyznam spotřební statistiky tkví v podrobném objasnění skutečných hmotných poměrů obyvatelstva, jakého nelze jiným způsobem dosáhnouti. Důležitost takové důkladné znalosti hospodářských poměrů obyvatelstva je veliká: srovnáním s výsledky spotřební statistiky jiných zemí můžeme zjistiti přednosti nebo nedostatky obyvatelstva země vlastní, srovnáním se staršími údaji spotřební statistiky můžeme vyšetřiti vzestup nebo pokles hospodářského a sociálního stavu obyvatelstva, spotřební statistikou můžeme konečně zjistiti přímo spotřebu obyvatelstva, což má zvláštní význam v mimořádných dobách přerušného hospodářství světového, jako je doba přítomná. Jen skutečná znalost spotřeby může býti pevným základem pro hospodářskopolitické otázky a jejich řešení, jako je otázka dovozu obilí, drahoty, nadvýroby a j.; jinak všechny reformy, které se opírají o pouhé odhady namnoze od aprioristických základů vycházející, ztroskotají o tvrdé úskalí skutečnosti.

Přes tento dalekosáhlý význam nebylo věnováno spotřební statistice tolik péče jako jiným oborům statistiky. Ovšem statistické zjišťování spotřeby naráží též na veliké obtíže, které jen nesnadno dají se překonati. Jest technicky nemožno zjišťovati skutečnou spotřebu každého jednotlivce lidské společnosti ani ve svazku obmezeném, tím méně pro rozsáhlé svazky země nebo státu, a nelze prostě naříditi, aby každý vedl podrobné záznamy o tom, co vyrobil a spotřeboval. Zde objevuje se již první otázka, — jakou metodu při šetření zvoliti.

Metoda, jakou možno v spotřební statistice postupovati, je dvojí: jednak zjišťujeme spotřebu jednotlivců nebo domácností statistikou t. zv. domácích účtů (metoda subjektivní), jednak zjišťujeme spotřebu celku prostřednictvím statistiky výroby a

¹⁾ Odměněno seminární cenou. Napsáno r. 1918 a z technických důvodů v tisku se zdrželo, z čehož vyplývají některé anachronismy.

dovozu (methoda objektivní). Methodou první postupujeme tak, že vybereme určitý počet vhodných domácností, které mohou být příkladem a zástupcem určité vrstvy, stavu nebo povolání obyvatelstva, jejich skutečnou spotřebu v určitém časovém období statisticky zjišťujeme a z ní usuzujeme na spotřebu celé oné vrstvy, stavu nebo povolání. Tímto způsobem zachytíme bezprostředně skutečnou osobní spotřebu, takže výsledky jsou přesnější než výsledky metody objektivní, kde zjišťujeme i t. zv. spotřebu fyzickou a technickou, ovšem ale nejsou tak všeobecné.

Zjišťování spotřeby methodou statistiky domácích účtů čili rozpočtů (budgetů) je vlastně vyšetření, jak bylo použito důchodů domácnosti, což se děje právě úplatným získáváním statků ke spotřebě mimo onu část důchodů, která slouží k eventuel. rozšíření výroby (při hospodářstvích výrobních). Takovéto statistické šetření, jež má v první řadě význam sociální, ježto možno jím vyšetřiti, jak již bylo uvedeno, hmotné poměry určitých stavů a vrstev, podnikal v Anglii již v 17. stol. *W. Petty*, dále *M. Eden* (r. 1797); zdokonalenou methodou *Quetelet*, *Ducpétiaux* (1851) a *Leplay* (1855), kteří vyšetřovali tímto způsobem poměry dělnických tříd v Belgii a jinde. Velký počet pozorování zpracovali pak v Americe *C. D. Wright*, v Německu *Engel*. Ve Vídni podnikl r. 1912 úřad pro statistiku práce šetření domácnostních účtů 112 domácností dělnických. U nás vyšetřoval účty domácí profesor *Engliš* v roce 1913—1914 u 65ti učitelských rodin moravských. Při statistice domácích rozpočtů tkví obtíže jednak v poměrech technických, jednak v příhodném výběru objektů pozorování. Pojem domácnosti není totožný s pojmem rodina, nýbrž vyrozumívá se jím bytové a hospodářské společenství. Statistika domácích účtů vyžaduje pečlivé vedení knih o všech příjmech a vydáních, které nutno přenechati domácnostem samým a jehož kontrola je velmi nesnadná. Kromě toho je třeba, aby zjištěna byla aktiva a passiva na počátku doby statistického šetření a na konci této doby, aby sepsán byl inventář a určena jeho kvota opotřebovací. Pod pojem „příjmy“ spadají všechny příjmy z majetku nemovitého a movitého, z činnosti výdělečné, za práce a úkony, všechny jiné příjmy plynoucí z různých právních titulů, dále příjmy naturální, které se musí hodnotiti v penězích. Výdaje se skládají z výdajů za výživu, šaty, byt, topivo a osvětlení, za péči zdravotní, za čištění, výdaje na duševní

potřeby, vzdělání, zábavy, právní bezpečnost, mzdy osobám zaměstnaným v domácnosti a jiné výdaje, konečně veřejné dávky a výdaje pro veřejné účely. Zásoby na začátku periody nutno započítati jako příjem, zásoby na konci zbývající jako výdaj. Při zpracování musí se popisným způsobem určit počet členů domácnosti a jejich stáří, pohlaví, atd.; aby usnadněno bylo srovnání, stanoví se t. zv. spotřební jednotka, na kterou se převádějí jednotlivé domácnosti.²⁾

Výhody této metody spočívají v přesnosti a názornosti, se kterou možno bezprostředně zjistiti spotřebu zástupců určitého stavu, jeho příjmy a jejich přiměřenost, jeho sociální postavení, srovnati jeho spotřebu se spotřebou téhož stavu v jiných zemích, vzrůst nebo pokles průběhem doby. Statistické zjišťování domácích účtů objasňuje, jak používáno je důchodu, na které druhy spotřeby se rozděluje, jak velká kvóta připadá u různých tříd na výživu, byt, vzdělání, zábavu atd. Tímto šetřením u různých tříd obyvatelstva se dospívá ku poznání různých pravidelností, jako je věta *Engelova*, že poměrné náklady na výživu vzrůstají řadou geometrickou, klesá-li důchod řadou arithmetickou. Tuto větu rozšířil *Schwabe* na náklady bydlení: Čím zámožnější rodina, tím větší suma, ale tím menší procento celkových vydání připadá průměrně na činži.

Zároveň se objasňuje, jak se nahraňuje jeden statek jiným při změně cen, jak se mění poptávka různých vrstev po určitém předmětu, objasňují se skutečné rozdíly cen velkoobchodu a malého prodeje, pohyb cen, vliv zdražování, cel, daní spotřebních na spotřebu v konkrétních případech. Statistické šetření domácích účtů má zvláštní význam při stanovení mzdy, při snahách o zvýšení mzdy nebo platu, ježto možno jím dokázati oprávněnost takových snah.

Naproti tomu má tato metoda též své nedostatky. Jsou to již výše zmíněné technické obtíže, zejména nedostatečná kontrola údajů, obtížnost zjistiti některé menší položky jako výši opotřebování statků opotřebitelných, která se nahrazuje pouhým srov-

---

²⁾ Za takovou jednotku položil *Engel* novorozené děcko, které = 1, každým rokem pak přibývá o 0.1 až do ukončení roku dvacátého pátého u muže, dvacátého u ženy.

náním inventáře a započtením oprav v časovém období šetření, odhad naturalií doma zkonsumovaných při hospodářství výrobním, a rozmnožení neb zmenšení výrobního kapitálu při spojeném hospodářství spotřebním a výrobním. Dalšího obmezení dochází tato metoda tím, že výběr domácností, jejichž účty mají se statisticky vyšetřiti, omezen je na jakési normální, typické rodiny, nesoucí charakteristické známky určité vrstvy obyvatelstva. Je tedy nutno vyhýbati se všem odchylkám od průměru, ovšem tím více, čím menší počet případů se vyšetřuje; při velkém počtu pozorování se tyto úchytky samy vyrovnávají.

Dále nemůže tato metoda vystihnouti spotřebu celku, jsouc obmezena vždy jen na určité třídy obyvatelstva a mezi jednotlivými třídami vždy se vyskytuje množství přechodných typů; mnozí jednotlivci pak unikají vůbec podobné klasifikaci, aniž lze počet příslušníků jednotlivých vrstev podrobně určovati, takže nestačí prostě násobiti zjištěný průměr spotřeby na osobu připadající počtem obyvatelstva, nýbrž je potřebí kombinovati tuto metodu s methodou druhou, objektivní.

Chceme-li zjistiti spotřebu většího okrsku, města, země, státu, postupujeme druhou methodou konsumní statistiky, zjišťujeme totiž výrobu a připočítáváme množství dovezené resp. odpočítáváme množství vyvezené. Tím způsobem zjišťujeme arci spotřebu veškerou, nejen spotřebu hospodářskou, nýbrž i spotřebu fysickou, vznikající náhodným zničením statků, a dále nejen spotřebu osobní, přímou, nýbrž též spotřebu technickou sloužící k výrobě, těžení, ochraňování a zpracování bezprostředních statků spotřebních,

Ovšem je při tom třeba uvážiti, že spotřeba v krátkém období (na př. jednoho roku) zjišťovaná nerovná se výrobě (resp. dovozu), ježto se konsumují též zásoby z roku minulého a naopak část výroby zůstává uchována na příští rok. Tato okolnost příliš nrohoduje u statků, jejichž spotřeba se průběhem doby příliš nemění, ježto zásoby staré a nové se celkem vyrovnávají, působí však rušivě při statcích, jejichž spotřeba kolísá.

Dělíme-li zjištěnou úplnou spotřebu počtem obyvatelstva, obdržíme dávku připadající na osobu. Dospějeme tak opačnou cestou k témuž výsledku (ovšem pouze přibližně), ke kterému dcšli jsme přímo methodou statistického vyšetřování domácností rozpočtů. Tato číslice má však význam pouze relativní, a to ještě jen

u statků, na jichž spotřebě účastno je všechno obyvatelstvo bez ohledu na pohlaví, věk, zaměstnání, sociální rozvrstvení; u statků, jejichž spotřeba omezena je na určitou třídu obyvatelstva (spotřeba tabáku jen na dospělé muže, spotřeba ústřic, šampaňského vína jen na nejzámožnější vrstvy), jsou takové výpočty bez údajů o rozvrstvení obyvatelstva bezcenné, a mají význam pouze pro srovnání spotřeby jednotlivých zemí navzájem.

Při této metodě třeba rozlišovati dva druhy statků: statky v obvodě spotřeby vyrobené, jejichž statistické zjišťování opírá se buď přímo o statistiku výroby nebo o statistiku daní spotřebních které jednotlivé statky postihují, nebo konečně o statistiku dopravy železniční, a statky výlučně dovážené, jejichž dovoz, který klademe na roveň spotřebě, obsahuje statistika zahraničního obchodu. Mezi statky prvního druhu, t. j. statky, jejichž spotřebu můžeme zjistiti statistikou výroby (a vedle toho případně statistikou zahraničního obchodu), patří především produkty výroby prvotné, zemědělství a hornictví. Nejdůležitějším předmětem spotřeby civilisovaného člověka je chléb a ostatní výrobky z obilí. Povšimneme si proto nejprve statistiky obilní. Jakožto příklad budiž uvedena statistika u nás. Statistika obilní se před válkou opírala výhradně o odhady sklizně, a pouze osetá plocha se někdy statisticky zjišťovala. Odhady sklizně prováděly se tak, že pro jednotlivé soudní okresy podávali je zvláštní zemědělstí zpravodajové v okresu bydlící. Těmto odhadům často se vytýká nespolehlivost;³⁾ někteří pokládají je za příliš vysoké, odůvodňující svůj názor tím, že zpravodajové, obyčejně inteligentní rolníci, podle lepší úrody vlastní jsou náchylní posuzovati úrodu celkovou, jiní opět za příliš nízké, ježto rolníci zatajují úrodu ze strachu před zdaněním, rekvisicemi a pod. Výnos žní, tímto způsobem odhadnutý, obnášel v Rakousku:

v metrických centech

rok 1913⁴⁾

pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
16,227.547	27,044.707	17,501.568	26,773.770	3,379.655
	špalda	všeho obilí		
	48.157	90,975.404		

³⁾ *Bráf*, Statistika osevu a sklizní, Sborník věd státních a právních 1905, str. 451 násl.

⁴⁾ Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

rok 1917 ⁵⁾				
6,861.233	11,799.985	5,047.495	7,113.215	1,344.351
všeho obilí 32,166.279				

Známe-li sklizeň, dána je spotřeba obilí $K = \text{sklizni} - \text{obilí k osevu, krmení dobytka a účelům živnostenským} + \text{dovoz} - \text{vývoz}$. Pokud se týká osevu, počítá se, že je potřebí k osevu asi 2 q obilí na 1 ha oseté plochy. Na základě tohoto klíče obdržíme čistý výnos obilí (t. j. sklizeň — 2 × počet ha oseté plochy).

rok 1913				
pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
13,801.763	23,117.503	15,317.306	22,964.334	2,808.593
	špalda	všeho obilí		
	36.361	78,045.860		
rok 1917				
5,413.257	8,733.191	3,491.733	4,429.115	1,053.331
všeho obilí 23,120.627				

Množství obilí zkrmeného a k účelům průmyslovým spotřebovaného vymyká se každé kontrole Chyba, které se takto dopouštíme, nebude však příliš značná u druhů, které ke krmení dobytka a živnostenskému zpracování se jen málo používají a naopak právě pro spotřebu lidskou mají největší význam, totiž u pšenice a žita. K čistému výnosu sklizně přičtením přebytku dovozu nad vývozem obdržíme skutečnou spotřebu; přebytek tento obnášel v r. 1913⁴⁾

u pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice
5,194.229	2,571.399	1,002.983	1,238.320	5,815.370
všeho obilí (i druhů zvláště neuvedených)				
16,246.743				
konečná spotřeba tedy				
18,995.992	25,688.902	16,320.289	24,202.654	8,623.963
94,292.603				

⁵⁾ Anbauflächen und Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

Roky tyto byly vyvoleny z toho důvodu, že r. 1913 je posledním rokem normálního hospodářství před válkou, který pro výrobu a ovšem i spotřebu může býti nejsměrodatnější, r. 1917 je posledním rokem, pro který data bylo lze opatřiti. Tento výběr bude zachován i jinde, pokud ovšem jsou data pro r. 1917.

V r. 1917 odpadá v důsledku války dovoz aspoň z největší části a statistika zahraničního obchodu vůbec se nevydává, pročež musíme se spokojiti čísly o čistém výnosu jakožto čísly udávajícími spotřebu. Z těchto čísel můžeme, dělice je počtem obyvatelstva, vypočítati kvotu spotřeby obilí připadající na jednoho obyvatele. Spotřeba na hlavu obnášela

r. 1913 ⁶⁾			
všeho obilí	pšenice	žita	kukuřice
325·7 kg	65·6 kg	88·7 kg	19·9 kg
r. 1917			
79·8 kg	18·7 kg	30·1 kg	3·6 kg

Jakkoli číslice z r. 1917 nejsou z příčin výše zmíněných přesné, ukazují přece jasně silný pokles spotřeby obilí. Důležitější než údaje o spotřebě obilí jsou číslice o spotřebě mouky. Přepočteme-li kvantum obilí na mouku dle rovnice, kterou uvádí *Příbram* v článku níže citovaném

$$\begin{aligned} 100 \text{ g pšenice} &= 75 \text{ g pšeničné mouky,} \\ 100 \text{ g žita} &= 65 \text{ g žitné mouky,} \end{aligned}$$

obdržíme spotřební kvotu

$$\begin{aligned} 57·655 \text{ kg mouky žitné a } 49·200 \text{ kg mouky pšeničné v r. 1913 a} \\ 19·565 \text{ kg mouky žitné a } 14·025 \text{ kg mouky pšeničné v r. 1917.} \end{aligned}$$

K tomu v r. 1913 třeba přičísti ještě dovezené množství mouky a moučných výrobků 8,081.748 g, takže úplná kvota mouky na hlavu připadající obnáší 154·774 kg.

*Ballod*⁷⁾ uvádí spotřební kvotu na hlavu v Rakousku připadající 140 kg pšenice a žita a 33 kg kukuřice. Tato čísla jsou u srovnání s ostatními státy evropskými velmi nízká. Buďtež zde uvedena aspoň některá čísla ze starších údajů *Sundbärgových*.

⁶⁾ Počet obyvatelstva, jímž děleny byly celkové údaje, je vypočtený stav obyvatelstva v Rakousku pro konec r. 1913 číslem 28,946.299 (Oest. Stat. Handbuch pro r. 1913). Tato číslice je zároveň chronologicky posledním odhadem obyvatelstva a bylo se jí spokojiti také pro výpočet kvot spotřebních v letech pozdějších, tedy i v r. 1917.

⁷⁾ *Ballod*, Grundriss der Statistik str. 104.

průměr let 1891—1895⁹⁾
na hlavu a rok připadalo žita a pšenice

	produkované	konsumované
ve Francii	255	254
Německu;	193	197
Rusku	264	172
Italii	115	122
Velké Britanii	43	167
balkánských státech	237	140
Rakousko-Uhersku	199	173

Celkem můžeme pozorovati velkou spotřebu obilí u států hospodářsky pokročilejších, které samy málo obilí produkují, a malou spotřebu u států, které sice mnoho obilí produkují, ale vyvážejí. Rakousko, ač náleží mezi státy, kam obilí se dováží, svojí spotřebou obilí náleží mezi státy hospodářsky zaostalé.

Není bez zajímavosti srovnati spotřební kvoty, ke kterým jsme dospěli methodou objektivní, s kvotami úředně přidělenými obyvatelstvu za systému státního hospodaření obilím v době válečné. Týdenní dávka na hlavu obnáší 250 g mouky a 1260 g chleba; přepočítáme-li dávku chleba na mouku dle klíče 100 g žitné mouky = 135 g chleba, obdržíme týdenní dávku mouky 1.183 g a roční 61.916 kg, kteroužto číslici bylo by ovšem ještě snížití vzhledem k tomu, že k pečení chleba používá se též mouky ječné, kukuřičné, ale i brambor a jiných náhražek.

Povšimněme si ještě produkce obilní v zemích koruny České. Čistý výnos sklizně obnášel

	r. 1913 ⁹⁾				
	pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
v Čechách	4,381.558	8,882.023	7,069.108	8,774.761	953
na Moravě	1,673.575	3,240.653	3,557.191	3,095.663	162.018
ve Slezsku	116.922	498.614	252.434	621.417	
v zemích kor. České	6,172.055	12,621.290	10,878.733	12,491.841	162.971
na Slovenska ¹¹⁾ r. 1914 (veškerý výnos)	2,860.843	1,742.355	4,392.640	1,982.346	1,573.979

⁹⁾ Salz Zur Konsumstatistik in Oesterreich, Statistische Monatschrift r. 1912 Neue Folge, XVII. roč.

⁹⁾ Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

¹⁰⁾ Anbauflächen und Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

	r. 1917 ¹¹⁾			
v Čechách	1,426.208	2,694.795	1,146,832	1,059.489
na Moravě	745.768	1,272.191	869.462	658.604
ve Slezsku	87.571	283.746	123.519	180.043
v zemích koruny České	2,259.547	4,250.732	2,139.813	1,898.136

Spotřebu nelze však pro tato léta zjistiti, ježto scházejí údaje jak o vzájemném obchodu mezi jednotlivými zeměmi, tak zvláště o kvotě zahraničního obchodu, která na tyto země připadá, jak o tom bude ještě podrobněji promluveno.

Ostatní plodiny zemědělské jsou pouze z části přímými statky spotřebními. Z nich největší význam při výživě mají zemáky.

Sklizeň zemáků obnášela

	r. 1913 ⁹⁾	r. 1917 ¹⁰⁾	na Slovensku r. 1914 ¹¹⁾
v Čechách	35,268.208	15,174.721	24,843.703
na Moravě	18,633.222	7,319.470	
ve Slezsku	2,460.226	2,245.126	
v zemích koruny České	56,361.656	24,739.317	
v Rakousku	115,529.419	57,856.442	

Po přičtení dovozu a odečtení vývozu obdržíme pro r. 1913 číslici spotřeby¹²⁾ 117,721.019, kvota na hlavu 4.06 *q*, r. 1917 (ovšem bez statistiky zahraničního obchodu) 1.99 *q*, úředně stanovená dávka 1 *q* na hlavu a rok.

Důležitým statkem spotřebním se zemědělstvím úzce souvisejícím je maso. Zjistiti spotřebu masa je velmi obtížno; jediným materiálem jsou výkazy jatek, jakož i statistika zahraničního obchodu o masu a dobytku dovezeném. Dobytek jatečný, maso těchto zvířat, maso ke konzervování, salámy a masité výrobky podléhají u nás sice spotřební dani z masa, která se ve městech uzavřených stává součástí daně potravní, na venkově pak podléhají této dani osoby prodávající maso syrové nebo připravené za úplatu; pra-

¹¹⁾ Ungarisches Statistisches Handbuch 1914 Neue Folge XXII. Za Slovensko počítáno těchto 16 komitátů: Prešpurský (a město Prešpurk), Nitranský, Trenčinský, Těhovský (Barcs), Hontský, Turčanský, Oravský, Liptavský, Zvolenský, Novohradský, Gemerský, Spišský, Šáryšský, Zemplinský, Užhorodský, Abauj-tornaský (a město Košice).

¹²⁾ Při tom ovšem nutno přihlížeti k tomu, že velká část sklízňě zužitkuje se ku zkrmování a hlavně k účelům průmyslovým (výrobě lihu, škrobu).

videlně je aktem dani podléhajícím porážka zvířat, v jiných případech odběr nebo prodej masa, konečně při jiných živnostnících přenesení masa z místnosti velkoobchodní, dani nepodléhající, do místnosti drobného prodeje. Výkazy o této dani z masa obsahují však pouze výsledky finanční a nelze z nich na spotřebu masa usuzovati; kromě toho množství spotřebovaného masa, jako domácí porážky atd. jí uniká. Jako spolehlivou základnu spotřeby masa je tedy třeba znáti stav a počet dobytka u nás chovaného. Sčítání dobytka se provádí v Rakousku pouze jednou za deset let, současně se sčítáním lidu. Doba deseti let mezi sčítáním je ovšem příliš dlouhá, zejména pro dobytek drobný, vepřový a skopový, jehož stav mění se daleko rychleji, a jenž takto zjišťování namnoze úplně uniká.

Stav dobytka dle sčítání ze dne 31. prosince 1910 byl tento¹³⁾

	koní	dobytka hov.	koz	ovcí
v Čechách	250.428	2,290.587	406.362	152.998
na Moravě	140.970	801.178	208.181	24.117
ve Slezsku	31.769	196.526	35.072	5.748
v zemích českých	423.167	3,288.291	649.615	182.863
v Rakousku	1,802.848	9,160.009	1,256.778	2,428.101
	vepřů	slepíc	hus	kachen
v Čechách	1,612.798	7,888.360	921.645	75.088
na Moravě	633.538	3,426.209	259.116	45.967
ve Slezsku	144.209	600.784	65.190	9.745
v zemích českých	1,790.545	11,915.353	1,245.951	130.800
v Rakousku	6,432.080	31,742.828	1,990.063	647.378

Na jatkách bylo poráženo v letech 1913—1916

	volů a krav	telat	vepřů	ovcí	jehňat	koz	koní	
v Čechách	1913 ¹⁴⁾	99.300	128.845	958.421	54.300	8.390	11.094	12.767
	1914	66.647	86.120	139.085	39.672	3.340	6.104	5.773
	1915	59.317	77.749	169.753	30.342	4.460	5.268	3.741
	1916	38.221	58.131	532.095	40.758	5.636	5.993	3.866
na Moravě	1913	42.553	66.731	170.172	4.404	991	8.370	5.804
	1914	27.645	37.220	109.422	2.301	1.882	1.782	3.393
	1915	31.047	32.919	56.150	3.878	3.460	1.926	1.526
	1916	18.183	23.999	42.239	11.681	396	4.094	1.065

¹³⁾ Die Ergebnisse der Viehzählung vom 31. Dezember 1910.

¹⁴⁾ Oest. Stat. Handbuch r. 1913.

ve Slezsku	1913	12.164	19.006	30.523	1.181	162	299	551
	1914	3.955	7.611	10.133	452	12	438	239
	1915	3.888	6.628	5.327	441	9	75	138
	1916	2.908	4.053	3.312	781	1	66	111
Z. českých	1913	154.017	214.582	1.159.116	59.885	9.543	19.673	19.122
	1914	98.247	130.951	258.640	42.425	5.234	8.324	9.505
	1915	94.252	117.296	231.230	34.661	4.329	7.269	5.405
	1916	59.312	86.185	577.646	53.220	6.033	10.153	5.042
v Rakousku	1913	606.268	503.631	1.730.635	171.192	58.783	54.657	52.185
	1914	443.453	208.619	818.358	70.147	14.872	13.624	30.769
	1915	420.377	184.495	353.454	67.438	9.854	11.204	25.849
	1916	315.296	138.325	311.713	184.719	19.031	14.492	27.222

Při tom ovšem unikají zjišťování veškeré porážky domácí (což má zvláštní význam při dobytku vepřovém), a též porážky jednotlivých řezníků. Velkou nesnázi působí dále okolnost, že nezaznamenává se váha dobytka, čímž znemožňuje se výpočet kvoty připadající na hlavu. Buďtež zde aspoň pro srovnání uvedeny podíly na počtu zabitého dobytka; na hlavu připadalo kusů:

v zemích českých

	hovězího	telecího	vepřového	skopového	koz	koní
r. 1913 . . .	0.013	0.021	0.101	0.007	0.001	0.002
r. 1916 . . .	0.005	0.008	0.056	0.005	0.001	— ¹⁵⁾

v Rakousku

r. 1913 . . .	0.019	0.020	0.054	0.008	0.001	0.001
r. 1916 . . .	0.011	0.005	0.010	0.007	—	— ¹⁵⁾

Z těchto byt neúplných a nepřesných číslic vysvítá, že během války do r. 1916 (později nepochybně ještě více) téměř o polovici poklesla spotřeba masa hovězího, telecího a vepřového, tedy masa lepší jakosti a výživnosti. Spotřeba masa na 1 obyvatele činí ročně dle *Brentana*¹⁶⁾

v Australii	111.6 kg
v Severní Americe	54.4 „
ve Velké Británii	47.6 „
ve Francii	33.6 „
v Německu	31.6 „

¹⁵⁾ Kvoty příliš nepatrné.

¹⁶⁾ *Brentan*, Die deutschen Getreidezölle str. 13; neuvádí však roku.

v Rakousko-Uhersku	29·0 kg
v Rusku	21·8 „

Dávka na jednotlivce stanovená obnášela r. 1918 10 *dkg* týdně čili 5·2 *kg* ročně.

U srovnání se západními státy jeví se i tu spotřeba velmi malá.

S chovem dobytka souvisejí produkty zvířecí, pro spotřebu zejména závažné, mléko a jeho další zpracování (máslo, sýr), pak vejce. Statistika spotřeby nemá zde téměř žádné opory. Částečným pramenem jsou výkazy o výrobě společenských mlékáren.

Společenských mlékáren bylo r. 1911¹⁷⁾ jejich obrat činil vyrobeno bylo

		l	másla kg	sýra kg
v Čechách	85	45,114.189	1,346.423	541.907
na Moravě	144	62,358.270	2,161.262	8,545.895
ve Slezsku	17	5,185.685	101.366	60.985
v zemích českých	246	112,658.144	3,609.051	9,148.787
v Rakousku	1721	377,294.047		

Jiným druhořadým produktem prvovýroby je med. Statistika úlů opírá se o sčítání právě tak, jako statistika dobytka a drůbeže, výroba však byla zjišťována jen odhadem a to **docela neúplně**.

R. 1913 bylo	úlů	produkce medu	vosku v q
v Čechách	196.465	297.800	41.691
na Moravě	98.966	99.500	16.500
ve Slezsku	16.757	16.757	3.350
v zemích českých	312.188	414.057	61.541
v Rakousku	1,115.893	1,566.687	259.648

na hlavu připadalo 5·41 *kg* medu.

Zbývají další statky výroby prvotní. Jest to v první řadě uhlí kamenné a hnědé. Uhlí je však pouze z menší části statkem spotřeby osobní, z větší části slouží k dobývání, zpracování, udržování a dopravování statků jiných a jeho konsum je tedy většinou konsumem technickým.

Uhlí bylo vytěženo r. 1913¹⁸⁾ metrických centů

	v Čechách	Moravě	Slezsku	zem. českých	Rakousku
kamenného	44,026.654	22,738.773	75,948.654	142,714.081	164,598.889
hnědé	227,613.803	2,544.448	12.709	230,170.960	273,783.324

¹⁷⁾ Jahresbericht über d. Stand der Milchwirtschaft zu Ende 1911 (ministerstvo orby).

¹⁸⁾ Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

k tomu přistupuje přebytek dovozu nad vývozem + 91,761.264 *q* uhlí kamenného a přebytek vývozu nad dovozem 69,400.923 *q* uhlí hnědého, takže celková spotřeba obnášela 256,360.153 *q* uhlí kamenného, čili 8.85 *q* na hlavu a 204,382.401 *q* uhlí hnědého čili 7.06 *q* na hlavu.

R. 1915¹⁹⁾ bylo vytěženo

	v Čechách	Moravě	Slezsku	z. českých
kamenného uhlí .	43,683.662	21,322.539	79,658.718	144,664.319
hnědého uhlí . . .	179,366.182	2,107.585	11.511	181,485.278

v Rakousku²⁰⁾

kamenného uhlí	162,897.931
hnědého uhlí	220,638.347

Z těžby bylo vyvezeno do ciziny (za hranice)

	v Čechách	Moravě	Slezsku	z. českých	Rakousku
kamenného uhlí .	3,164.986	1,069.792	15,441.648	19,676.426	20,619.225
hnědého uhlí .	50,661.642	16.211	—	50,677.853	51,037,300

Spotřeba na *hlavu* připadající tedy obnášela

	v zemích českých	v Rakousku
kamenného uhlí	12.20 <i>q</i>	4.92 <i>q</i>
hnědého uhlí	12.77 <i>q</i>	7.62 <i>q</i>

Dávka na *domácnost* připadající stanovena r. 1918 na 15 *kg* týdně (průměrně), tedy 7.8 *q* ročně.

Dle podrobného šetření *Machalického*²¹⁾, ve kterém zjištěn je i vývoz a dovoz uhlí do Čech, obnášela spotřeba uhlí v král. Českém r. 1907 uhlí hnědého 11,223.315 *q*, uhlí kamenného 5,248.609 *q*, na 1 obyvatele připadala dávka obojího uhlí 2.391 *kg*.

Dále je možno zjistiti spotřebu uhlí i pro jednotlivá města na základě statistiky železniční dopravy uhlí, o čemž podrobněji bude pojednáno v oddílu o statistice železniční.

Spotřeba uhlí u jednotlivých odvětví průmyslových, u železnic atd. (jako se děje v Anglii zvláštními parlamentními komisemi) se u nás nezjišťuje. Pouze spotřeba uhlí cukrovarů, pivovarů a liho-

¹⁹⁾ Statistik des Bergbaues in Oesterreich für d. Jahr 1915.

²⁰⁾ Bez Haliče a Bukoviny.

²¹⁾ Statistika výroby a spotřeby v král. Českém (Zprávy zem. stat. kanceláře sv. XI. seš. 2).

varů, dani spotřební podlehajících, jest zpracována a uveřejněna ve sděleních ministerstva financí.

Daleko větší obtíže nežli statistické zjišťování produktů prvovýroby činí statistika výrobků průmyslových. V tom směru není pro většinu těchto výrobků dosud téměř žádných číslic, které by mohly sloužiti za základ statistice spotřební. Výjimku tvoří výrobky podlehající některé dani spotřební, na jejichž přesném zjištění má zájem stát, a pak přímé výrobky státních monopolů. Do první skupiny náleží zejména pivo, lih, cukr, mezi monopoly tabák a sůl.

Státní dani spotřební podléhá především pivo.

Výroba piva obnášela v provozovacím období 1912/3 ²²⁾

v Čechách	9,994.194 hl
na Moravě	1.559.683 hl
ve Slezsku	570.914 hl
<hr/>	
v zemích českých	12,124.791 hl

Vývoz ze zemí českých obnášel 625.284 hl, dovoz 35.652 hl, celková spotřeba 11,535.159 hl, množství na hlavu 112.6 l.

Při tom je možno u nás zjistiti spotřebu piva nejen na základě produkce a dovozu, nýbrž i přímo na základě vybírané zemské dávky z piva. Při obou těchto způsobech zjišťování zůstává však ještě nezjištěna spotřeba piva darovaného správou pivovarů pivovarským dělníkům atd., takže skutečná spotřeba piva je ještě vyšší.

V Rakousku obnášela r. 1912/3 výroba 21,081.648 hl, vývoz 1,708.670 hl, dovoz 103.882 hl, celková spotřeba 19,476.860 hl, na hlavu připadalo 67.2 l.

Spotřeba piva na hlavu obnášela r. 1906/7 dle *Wirminghause*²³⁾

v Německu	117 l
ve Spojených Státech	80 l
ve Velké Británii	125 l
v Rakousko-Uhersku	43 l
v Belgii	218 l
ve Francii	36 l
v Rusku	4 l
v království Českém	132 l ²⁴⁾

²²⁾ Mitteilungen d. Finanzministeriums 1914.

²³⁾ Wirminghaus Bier. Wörterbuch d. Volkswirtschaft.

²⁴⁾ Zprávy zem. stat. kanceláře sv. XIV. seš. 2.

Z přehledu je zřejmo, že spotřeba piva v Čechách byla jedna z největších na celém světě.

Rovněž spotřeba lihu se zjišťuje statisticky na základě daně spotřební, která se vybírá u malých lihovarů z výroby a přímo jako daň spotřební u ostatních lihovarů při odvozu z nich. Poněvadž líh určený k vývozu a líh k účelům průmyslovým určený, k potřebě lidské nezpůsobilý, je zdanění prost, můžeme přímo určit tuzemskou spotřebu lihu.

Lihu bylo vyrobeno

	v období 1912/13 ²⁵⁾	v období 1914/15 ²⁶⁾
v Čechách	464.702 hl	452.630
na Moravě ;	192.520	214.496
ve Slezsku ;	90.126	71.478
v zemích českých . . .	747.348	738.604

na hlavu připadalo výroby 7·2 l,

v Rakousku	1,602.650	855.187
----------------------	-----------	---------

na hlavu připadalo vyrobeného lihu 2·9 l,

z toho konsumu podléhalo a ke spotřebě bylo určeno

1,506.122 hl + dovoz 3.824 hl = 1,059.946 hl

na hlavu 3·66 l.

Dle souhlasných pozorování jeví spotřeba lihu čistého tendenci sestupnou, naproti tomu spotřeba lihu k účelům průmyslovým stále vzrůstá.

Obdobné dani spotřební jako líh podléhá i cukr. Daň se vybírá taktéž při provozu cukru z oblasti daňové kontroly do vnitrozemského volného obchodu. Daně prost je cukr určený k vývozu, k účelům průmyslovým, ke krmení dobytka atd.

	v období 1912/3 ²⁵⁾		v období 1914/5 ²⁶⁾	
	nad 99·3% polarisace	pod 99·3% pol.	nad 99·3% pol.	pod 99·3% pol.
v Čechách	6,907.250	142.755	4,760.303	1,911.941
na Moravě	3,235.920	527.269	2,849.080	686.708
ve Slezsku	340.925	192.163	317.094	— 172.843
v zemích českých . . .	10,504.095	477.861	7,926.477	2,426.806
v Rakousku	11,070.526	776.772	8,142.864	2,645.746

²⁵⁾ Mitteilungen d. Finanzministeriums 1914.

²⁶⁾ Mitteilungen d. Finanzministeriums 1916.

z množství vyrobeného r. 1912/3 podléhalo dani spotřební 4,600.457 *q*, na hlavu připadalo 15·8 *kg*.

Pro období 1914/5 není dat o vývozu a dovozu, ani o množství cukru spotřební dani podrobeném; nelze tedy vypočísti spotřebu.

Pro léta 1906/8 uvádí *Ballod*²⁷⁾ tyto kvoty na hlavu pro jednotlivé státy

Německo	17 <i>kg</i>
Francie	12 „
Rakousko	12 „
Italie	4 „
Velká Britanie	35 „
Spojené Státy	35 „

Dávka státním hospodářstvím r. 1918 na hlavu přidělená obnáší $\frac{3}{4}$ *kg* měsíčně, tedy 9 *kg* ročně.

Spotřebu masa a vína, ačkoli podléhají rovněž dani spotřební, nelze na tomto podkladě statisticky zjišťovati, poněvadž výkazy ministerstva financí obsahují pouze příjmy z těchto daní plynoucí, nikoli však počet a množství předmětů zdaněných. Spotřebu masa zjistíme tedy vyšetřením produkce a zahraničního obchodu, podobně jako u obilí.

Sklizeň vína obnášela	r. 1913 v <i>hl</i> ²⁸⁾	r. 1917 v <i>hl</i> ²⁹⁾
v Čechách	3.990	2.288
na Moravě	70.079	118.837
ve Slezsku	—	—
v zemích českých	74.069	121.125
v Rakousku	4,352.848	2,506.317, o zahr. obchodu statistiky není, na hlavu připadalo . . 8·66 <i>l</i>

Dovoz obnášel 1,085.623, vývoz 563.212, spotřeba 4,875.259, na hlavu připadalo 16·8 *l*.

Naproti tomu velmi podrobné výkazy o výroбах do jejich oboru spadajících podávají jednotlivé státní monopoly, solný a tabákový.

²⁷⁾ *Ballod*, Grundriss der Statistik str. 143.

²⁸⁾ Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

²⁹⁾ Anbauflächen u. Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

Spotřeba soli v r. 1913 obnášela (v tom obsažena je i sůl do-
vezená z ciziny)³⁰⁾

soli k požívání	2,377.724 q	na hlavu	8.104 kg
soli k účelům průmyslovým	2,471.401 ,,	,,	8.424 ,,
celková spotřeba soli	5,471.538 ,,	,,	18.649 ,,

Na spotřebě soli k účelům průmyslovým participovaly

Čechy množstvím	800.457 q
Morava ,, ...	26.545
Slezsko ,, ...	247.826
země české	<u>1,074.828</u>

Spotřeba tabáku a výrobků tabákových obnášela r. 1913
v tisíci kusech³⁰⁾

	cigar	cigaret	šňup. tab. v q	kuř. tabáku v q
v Čechách	371.917	2,029.743	1.878	65.570
na Moravě	104.528	491.237	259	20.461
ve Slezsku	<u>53.517</u>	<u>207.554</u>	<u>117</u>	<u>7.333</u>
v zemích českých	529.962	2,728.534	2.254	93.364
v Rakousku	1,110.590	5,669.598	10.934	258.629

na hlavu³¹⁾ připadalo v zemích Českých r. 1913

	51.7	266.3	0.911 kg
v Rakousku	38.3	195.8	0.893 kg

Spotřeba tabákových výrobků, která připadala na hlavu
r. 1910³⁰⁾

	průměrně g tabáku				
v Rakousku	43	200	0.040 kg	0.908 kg	1375
v Uhrách	29	119	0.001	0.896	1.180
v Bosně Hercegovině	3	36	0.0007	1.223	1.272
ve Francii	15	85	0.123	0.798	1.066
v Itálii	48	76	0.056	0.160	532

Na daleko větší obtíže, než při těchto produktech, jejichž výroba nebo spotřeba jsou státem zdaněny, a proto vedeny v patrnosti, nebo které jsou předmětem státních monopolů, naráží spotřební statistika při pokusech o zjištění výroby ostatních vý-

³⁰⁾ Mitteilungen des Finanzministeriums 1914.

³¹⁾ Výpočet takový, jak výše poukázáno, má význam pouze pro srovnání.

robní průmyslových. Zjišťování takové je i v oněch zemích, kde se opírá o zákony a nařízení k tomu cíli vydané velmi nesnadná, hlavně z těch důvodů, že se stále mění tvary, jakost i množství výrobků, výrobci sami buď nemohou nebo se zdráhají udati podrobnosti, obávající se porušení výrobních tajemství, řemeslná výroba pak vůbec pro svoji velkou rozptýlenost zjišťování se vymyká. Proto statistické šetření výroby i tam, kde bylo podniknuto, se omezuje na větší podniky.

Pokusy takové se děly zejména ve Spoj. Státech severoamerických, kde v rámci všeobecného desítiletého censu se zjišťuje množství a cena vyrobeného zboží, dále zpracované látky, mzdy, kapitály, náklady provozovací, a to nejen při výrobě tovární, nýbrž i při výrobě řemeslné. Přílišný rozsah vyšetřovaných poměrů a nekontrolovatelnost jednotlivých údajů zeslabuje ovšem značně spolehlivost takového šetření.

Pokud se našich poměrů týče, podávají výkazy o výrobě pouze některé velké společnosti průmyslové, zvláště kartely; nutno se tedy spokojiti pouze několika číslicemi zcela nesystematickými. Tak vydává účetní kancelář železářského průmyslu „Ausweise des Abrechnungsbureau der österreichischen Eisenwerke“, kde zpracována a uveřejněna jsou data o výrobě v průmyslu železářském.

Odbyt železa činil v metrických centech³²⁾

	železa tyčového	nosičů	hrubého plechu	kolejnic
r. 1912	5,136.572	1,806.709	683.445	715.900
r. 1913	3,501.419	1,220.130	474.968	804.422

Jiným oborem průmyslu, o jehož výrobě jsou po ruce výkazy, vydávané mezinárodním svazem jednot bavlnářských a tkalcovských, je bavlnářství.

V Rakousku bylo vyrobeno bavlněné příze³³⁾

r. 1912	302,884.658	angl. liber	čili	10·5	angl. l.	na hlavu
r. 1913	313,694.700	„	„	„	10·8	„ „ „ „

³²⁾ Wirtschaftstatistische Chronik des Jahres 1913. Od té doby tato statistická příručka vydána nebyla.

³³⁾ Wirtschaftstatistische Chronik des Jahres 1913.

Spotřeba bavlny obnášela v období 1./9. 1912 — 31./8. 1913³⁴⁾

▼ Německu	1,579.737 žoků ³⁶⁾	na 1 obyvatele připadalo 0·024 žoků;
Francii	986.682	0025
Vel. Britanii	3,825.153	0·084
Italii	743.950	0·022
Rusku	1,941.762	0·017
Rakousku ³⁵⁾	837.065	0·036 ³⁵⁾

Částečný výkaz o spotřebě cihel podává dolnorakouská společnost Wienerberger Ziegelfabrik u. Baugesellschaft o odbytu tří největších dolnorakouských akciových cihláren, která obnášela³³⁾

r. 1910	264 miliony kusů
r. 1911	268
r. 1912	299
r. 1913	169

Výkaz o výrobě cementu uveřejňuje Hauptverkaufstelle d. österreichischen Zementfabriken.

Výroba cementu portlandského výroba cementu romanského obnášela

r. 1910	11,465.100 q	asi 800 vagonů
r. 1911	12,916.800	7.500
r. 1912	13,380.300	7.000
r. 1913	13,353.300	5.500

Podrobné vyšetření spotřeby je možno někdy provést v užších okrscích než je stát nebo země, totiž v jednotlivých městech. Týká se to jednak statků v městě neprodukovaných, masa, mléka, mouky, uhlí atd., které při dovozu snáze podléhají kontrole, jednak statků jednotně upravených jako plynu, elektřiny, vody, které bývají obstarávány obyčejně podniky veřejnými; dále se opírá tato statistika spotřební o výkazy jatek, statistika bytová o výkazy daně činžovní.

Velmi je usnadněna konsumní statistika ve městech, ve kterých vybírá se potravní daň ze všech spotřebních statků dovážených, jako je v Praze. Daň tato se vybírá na čáře, oddělující vlastní Prahu

³⁴⁾ Oest. Stat. Handbuch 1914 str. 460.

³⁶⁾ Žoky kolísají pokud váhy se týče dle toho, jde-li o americké, egyptské, indické či jiné zboží.

³⁵⁾ Není jasno, jde-li o Rakousko či Rakousko-Uhersko. Vypočítáno dle počtu obyvatel Předlitavska.

od vnějších předměstí, a proto číslice ty se týkají pouze osmi čtvrtí pražských.

R. 1912 bylo poraženo na ústředních jatkách pražských³⁷⁾

	z toho bylo vyvezeno	v Praze bylo spotřebováno
dobytka hovězího 28.966	1.351	27.615
vepřů 538.747	7.525	531.222
telat, ovcí, jehňat 35.765	93	35.672

na hlavu připadalo³⁸⁾

0.125 kusů
2.414 „
0.162 „

Váha dobytka udána není.

Kromě toho bylo přivezeno drobného dobytka zabitého a masa na masný trh pražský

masa hovězího	4,766.896 kg
masa vepřového	1,259.978 „
skopců	19.132 kusů
telat	35.627 „
vepřů (selat atd.)	4.524 „
jehňat	3.209 „
kozlat	2.885 „

Z podrobného seznamu dovezených předmětů podléhajících potravní dani co do množství buďtež uvedeny aspoň důležitější

	r. 1913 bylo dovezeno ³⁹⁾	vyvezeno (za něž daň vrácena)	spotřeba na hlavu
lihu kořalečnického	1,923.133 l	1,776.812 l	0.665 l
vína	2,109.239		9.587 l
piva	37,210.550	2,086.286 l	159.65 l
masa čerstvého;	12,774.126 kg		58.06 kg
mouky	13,249.111	5,040.624 kg	37.31 „
chleba a zboží pekař.	5,203.758		23.65 „
másla, másla přep.	1,356.202		6.16 „
sádla vepřového	351.246		1.59 „
kamenného uhlí	219,391.079		997.23 „

³⁷⁾ Stat. zpráva král. hlav. města Prahy 1913.

³⁸⁾ Čísla tato jsou ovšem příliš vysoká, ježto všechno maso zvířat na pražských jatkách zabitých se v Praze neskonsumuje.

³⁹⁾ Stat. kniha král. hlav. města Prahy na r. 1913.

To jsou aspoň ty nejdůležitější položky, z nichž můžeme usuzovati na velikost spotřeby v Praze v obvodu potravní čáry. K množství dovezeného piva a lihu připočítá je též množství v Praze (v témž obvodu) vyrobené, zjišťované na základě poplatku z něho vybíraného. Piva vyrobeno bylo r. 1913 77.356 hl, celková spotřeba piva (dovezeného a v Praze vyrobeného) v r. 1913 obnáší tedy 194.81 l na hlavu.

Náležité péče nebylo však u nás před válkou věnováno dovozu a spotřebě mléka, jakou by vyžadovala důležitost tohoto statku pro výživu obyvatelstva. (Pečlivá statistika o spotřebě mléka sestavena byla na př. ve Vratislavi.)

Dále sem spadají jednotlivé statky vyráběné podniky obecními: plyn, elektřina, voda pitná a užitná, která ovšem přestává býti statkem volným.

V Praze v období 1909/10⁴⁰⁾ bylo vyrobeno plynu (v plynárně žižkovské, holešovické, smíchovské)

20,853.560 m³, spotřetováno bylo 20,851.500 m³

Z toho na soukromé osvětlování plynem připadalo v Praze (I—VIII.)

9,484.108 m³, tedy na hlavu 43.40 m³

na soukromé osvětlování na Král. Vinohradech

1,993.452 m³, na hlavu 25.76 m³ atd.

Vody říční bylo dodáno r. 1910 (Káranského vodovodu tehdy ještě nebylo)

14,227.141 m³⁴¹⁾, na hlavu připadalo 50.71

Elektrického proudu vyrobeno bylo r. 1908⁴²⁾

21,057.760 KW hodin, z toho zkonsumováno 16,336.602.2 KW hod.; z této spotřeby připadalo

na spotřebu soukromou	5,513.961 KW hod.	=	33.75%	spotřeby
na veřejné osvětlování	660.414.6	„	=	4.04% „
na ostatní účely obce	165.599.5	„	=	1.02% „
pro elektrické dráhy;	9,833.887	„	=	60.20% „
na vlastní spotřebu	161.740.5	„	=	0.99% „

⁴⁰⁾ Administrační kniha král. hlav. města Prahy na r. 1910, poslední, která byla Pražskou stat. kancelářou vydána.

⁴¹⁾ Tamtéž.

⁴²⁾ Tamtéž.

Spotřeba elektřiny k účelům soukromým obnášela r. 1908 12·15 KWhod. na hlavu.

Velká péče byla věnována statistice bytové, která pojednávajíc výlučně o statcích opotřebovatelných s dlouhou dobou užívací a zaujímajíc sama velký rozsah tvoří sama pro sebe obor statistiky a z konsumní statistiky v užším smyslu se vymyká.

Jiným způsobem postupujeme zjišťující spotřebu statků výlučně dovážených. Velikost dovozu a tedy i spotřeby lze seznati ze statistiky zahraničního obchodu. Statky výlučně dovážené jsou zejména zboží osadní, koření, jižní ovoce a bavlna. Spotřeba jejich se dá zjistiti pouze pro království a země na říšské radě zastoupené, případně pro celou monarchii, nikoliv však pro jednotlivé země. Podíl zemí předlitavských na celkovém zahraničním obchodu se vypočítává tím způsobem, že se odečítají od celkových čísel zahraničního obchodu číslce, jimiž mají na nich účast země koruny uherské, kde se zahraniční obchod samostatně zjišťuje a uveřejňuje.

R. 1913 obnášela spotřeba těchto statků⁴³⁾ (spotřeba je dána množstvím dovezeným, od něhož se odečte vývoz)

	v metrických centech	na hlavu připadalo kg
osadní zboží . . .	545.743	18·8
kakao	62.459	0·21
káva	482.958	1·66
čaj	10.185	0·03
koření	30.122	0·10
pepř	18.810	
paprika	5.209	
jižní ovoce . . .	1,160.977	4·01

Ballod uvádí spotřebu kávy na hlavu připadající v čelných státech většinou v období 1906/10

Spojené Státy	5·00 kg
Německo	2·99
Nizozemsko	7·60
Rakousko-Uhersko	1·15
Velká Británie	0·35
Francie	2·50
Itálie	0·70
Rusko r. 1910	0·07

⁴³⁾ Oest. Statist. Handbuch na r. 1913.

Tamtéž⁴⁴⁾ uvádí spotřebu čaje a kakaa r. 1910

	na hlavu připadalo čaje ⁴⁵⁾	kakaa
Anglie	6·39 angl. liber ⁴⁵⁾	24·1 kg
Francie	0·07	25·1
Nizozemsko	1·73	19·2
Německo	0·11	43·9
Spojené Státy	1·24	50·3
Rakousko-Uhersko	—	5·0

Dovoz bavlny a bavlněných výrobků do Rak.-Uherska obnášel r. 1913 ⁴³⁾	1,046.865 g
dovoz vlny a vlněných výrobků!	214.064 „

Spotřeba bavlny byla již uvedena výše.

Jak již bylo uvedeno, nelze zjistiti podíl menších celků územních na dovozu, nelze tedy ani odhadnouti spotřebu na těchto státech v zemích koruny České. Návrh na nápravu v tomto směru podal Dr. Bohuslav Krejčí v časopisu „Das österreichische Verwaltungsarchiv“⁴⁶⁾, kde žádá, aby se zjišťoval jednak podíl jednotlivých zemí na obchodě zahraničním, jednak aby se zjišťoval a uveřejňoval úhrnný obchod jednotlivých zemí, tedy jejich obchod zahraniční, obchod se zeměmi uherskými a ostatními zeměmi předlitavskými. K dosažení prvního cíle navrhoval Krejčí cestu zcela jednoduchou, aby na základě ministerského nařízení v rámci zákona ze 26. června 1890 č. 132 ř. z. povinni byli zasílatelé udati též korunní zemi určení případně původu. Podobným způsobem dal by se též snadno zjistiti obchod jednotlivých zemí korunních se zeměmi uherskými. Jako základ pro statistiku obchodu jednotlivých zemí mezi sebou navrhoval Krejčí statistiku dopravy železniční, která z největší části obchod zprostředkuje. K této navrhané reformě statistiky zahraničního obchodu však nedošlo, ač by se byla dala provésti prostředky poměrně jednoduchými, patrně též pod vlivem převládajících snah centralisačních. Jakýsi pokus o nápravu učinila c. k. statistická ústřední komise r. 1904⁴⁷⁾ z popudu mezinárodního sdružení pro stav a tvoření cen obilních

⁴⁴⁾ Grundriss der Statistik str. 151 a 156.

⁴⁵⁾ Anglická libra = 0·453 kg.

⁴⁶⁾ Das oester. Verwaltungsarchiv r. 1906 seš. IX/X.

⁴⁷⁾ Salz, Zur Konsumstatistik in Oesterreich. Statistische Monatschrift r. 1912. Neue Folge, XVII. roč.

tím způsobem, že uveřejňovala v týdně vycházejících „Nachrichten aus dem Gesamtgebiet der Landwirtschaft“ tabulky o odesílání a přijímání obilí a mouky v důležitějších stanicích, jež rozděleny dle dopravních styků se zeměn i na říšské radě zastoupenými a jinými zeměmi. Cílem této statistiky nebyla statistika spotřeby, nýbrž produkce; výsledky však byly neúplné a r. 1912 bylo od nich upuštěno.

V novém Československém státě bude se ovšem statistika zahraničního obchodu vztahovati přímo na české země, a bude tedy lehké zjistiti spotřebu statků dovezených, a na základě statistiky dopravní bude snad možno zjišťovati též obchod mezi jednotlivými zeměmi.

Jiným pramenem spotřební statistiky jsou výkazy o dopravě železniční. Této metody bylo již částečně použito při některých údajích o dovozu statků spotřebních do Prahy. Vůbec se hodí tato metoda zvláště tam, kde má býti zjišťována spotřeba malých okrsků a jednotlivých měst; u měst, kde není potravní daně, jest vlastně jediným možným způsobem zjištění spotřeby.

Statistické šetření o dopravě nákladů železničních prováděno je velmi podrobně v Německu,⁴⁸⁾ kde vydávána je říšským železničním úřadem „Statistik der im Betriebe befindlichen Eisenbahnen Deutschlands“, která obsahuje vedle statistiky příjmů rozdělení dopravních nákladů podle 76 skupin různých nákladů, dále počet dopravených zvířat dle kusů; stanice odesílací a přijímací seskupeny jsou opět v 52 okresy dopravní, z nichž 37 leží v německé říši. Z této statistiky je možno sestaviti dopravu, tedy dovoz a vývoz nákladů v každém jednotlivém okresu, a je možno aspoň přibližně z ní usuzovati na spotřebu statků, zejména těch, jejichž doprava se neděje ve větším měřítku jiným i dopravními prostředky, po silnicích atd. To je zejména praktické tam, kde okresy dopravní spadají v jedno s velkými městy (jako na př. Berlín).

Podobné statistiky železniční u nás nebylo; výkazy rakouských železnic obsahují pouze údaje o váze dopravených statků a příjmech; pouze při dopravě hnědého uhlí dělá se statistika detailní. Kromě toho jsou však sdělávány výkazy jednotlivých stanic (Stations-eingaben), které nejsou sice sumárně zpracovány a vydávány

⁴⁸⁾ *Riches Eisenbahnwesen* v počtě Mayerovi *Statistik in Deutschland* II. díl.

kterých však bylo by lze použít ke statistice spotřební. Jsou to summární záznamy o dopravě zboží každé stanice, rozdělené na 88 tříd zboží (Güterklassen) a specialisovány dle místní dopravy (dopravní styk stanic mezi sebou), vnitrozemské (dopravní styk stanic státních drah s nestátními vnitrozemskými), a zahraniční (dopravní styk se zahraničím).

Tyto statistiky nejsou však rovnorodé u státních drah a soukromých; další obtíž spočívá v tom, že při přechodních stanicích (Übergangsstationen) na soukromé dráhy a naopak nelze zjistit stanici určení.

Statistika, kterou vydává ředitelství společnosti Ústeckoteplické dráhy, obsahuje podrobný materiál o dopravě hnědého uhlí dle přejímacích a odesílacích stanic Ústeckoteplické dráhy, Buštěhradské dráhy a drah státních.

Na všech těchto železnicích bylo dopraveno

r. 1912 . . .	17,924.594 tun hnědého uhlí
r. 1913 . . .	18,241.884 „ „ „

	r. 1912	r. 1913
z toho ústeckoteplickou drahou	9,315.481 t	9,524.651 t
buštěhradskou drahou	2,974.525 t	2,949.091 t
státními drahami	5,634.588 t	5,768.142 t

dle místa určení dopraveno bylo

do Rakousko-Uherska	14,200.000 t	15,500.000 t
do ciziny	7,600.000 t	7,200.000 t
Po Labi bylo dopraveno	r. 1912 1,670.000 t	r. 1913 1,500.000 t

z nákladů do vnitrozemí určených bylo opět dopraveno

do Čech	„ 12,863.913 t	„ 14,050.310 t
do Dolních Rakous	623.233 t	660.233 t

atd.

Během války v důsledku poklesu v těžbě nastal též pokles v dopravě železniční

r. 1915 ⁴⁹⁾ bylo dopraveno do vnitrozemí	12,478.846 t
do ciziny	5,418.459 t
r. 1916 bylo dopraveno do vnitrozemí	13,334.180 t
do ciziny	5,568.333 t

⁴⁹⁾ Statistik des böhmischen Braunkohle-Verkehrs im Jahre 1913.

⁵⁰⁾ Statistik des böhmischen Braunkohle-Verkehrs 1917.

Dostí podrobný materiál statistický aspoň pro stanice ležící na celních hranicích obsahují výkazy o dopravě na Dunaji, Labi a Vltavě, a výkazy dopravy námořní. Statistika dopravy železniční jak již bylo uvedeno, není u nás ani zpracována ani vydávána, ač dalo by se tímto způsobem získati mnoho cenného a zajímavého materiálu v oboru statistiky spotřební. Na základě podrobné statistiky dopravní by se dal zjistiti na př. podíl jednotlivých zemí na zahraničním obchodu, spotřeba obilí a mouky měst a míst průmyslových, a snad i spotřeba některých výrobků průmyslových, zejména těch, jejichž výroba nebo spotřeba je soustředěna na určité území.

Nedostatky obou method statistiky spotřební, subjektivní i objektivní, přiměly *K. Příbrama*, aby se pokusil je odstraniti kombinováním obou method.⁵¹⁾ Pokusil se zjistiti skutečnou, objektivní spotřebu mouky v Rakousku methodou subjektivní. Postupuje v zásadě tím způsobem, že násobí spotřební dávku mouky připadající podle domácnostních účtů na hlavu počtem obyvatelstva. Za základ bere vyšetření spotřeby 119 rodin vídeňských dělníků, získané methodou statistiky domácích účtů z r. 1912 a sčítání lidu z r. 1910. Největší váhu klade na stanovení přesné spotřební jednotky a přesné rozlišování věku, pohlaví a zaměstnání obyvatelstva dle tří skupin, rolnické, průmyslové (městské) a majetné. Obilí, mouku a chléb uvádí rovněž na stejného jmenovatele. Jako spotřebu dospělého muže (ze třídy dělnické) uvádí 135·8 kg, spotřební jednotku klade na roveň přibližně 34 kg žitné a pšeničné mouky. Touto svojí methodou došel k tomuto výsledku: v Rakousku bylo r. 1910 89,718.714 spotřebních jednotek a spotřeba obnášela 31·62 mil. q mouky, z toho 30·5 mil. q pšeničné a žitné mouky. Výsledek tento se neliší příliš od výsledku, ke kterému dospějeme methodou objektivní, t. j. zjištěním výnosu sklizně a přebytku dovozu nad vývozem, odečteme-li od toho obilí určené k osevu a ke krmení dobytka a účelům průmyslovým (což vše se zakládá na pouhých odhadech, nikoli zjištěných skutečnostech); spotřeba mouky získaná touto cestou se rovná totiž r. 1910 32·36 mil. q. Ačkoli se tedy blíží výsledek značně skutečnosti (*Příbram*

⁵¹⁾ *K. Příbram*, Der Mehlverbrauch d. Bevölkerung Oesterreichs in der Friedenszeit. Stat. Monatschrift, Neue Folge, XXI. sv. 12. seš.

sám o výsledku projevuje pochybnosti, metodu kombinační však považuje za velmi cennou pro konsumní statistiku), lze mnoho namítati proti základu, na němž byl závěr zbudován. Je to zejména rozdělování obyvatelstva na tři třídy dle povolání, zvláště libovolné stanovení třídy zámožné, do které zahrnuje všechny ty, jejichž roční příjmy převyšují 3600 K a dále velmi pochybný základ při spotřebě mouky jedné spotřební jednotky. Průměrná spotřeba vídeňské dělnické rodiny může snad býti typem spotřeby ve Vídni nebo Dolních Rakousích, zajisté však je pochybno, bere-li se za základ spotřeby všech zemí předlitavských, které vykazují tak různé podmínky a poměry hospodářské, jako Čechy a Dalmacii, Halič a Tyroly. Vždyť podle *Philippoviche*⁵²⁾ jsou ve spotřebě obilí na hlavu takovéto rozdíly

v Dolních Rakousích . . .	107 kg pšenice a žita
v alpských zemích	86
v krasových zemích	28
v sudetských zemích	118
v Haliči a Bukovině	80

Podle vyšetření *Englišova* připadala roční spotřeba mouky a mlýnských výrobků na osobu u rodin moravských učitelů 102·23 kg,⁵³⁾ při čemž však není toto množství rozvrženo dle spotřebních jednotek.

Nehledíme-li však k těmto nesprávným předpokladům, ze kterých *Přibram* ve svých výpočtech vychází, může se docílit touto methodou úspěšných výsledků, ovšem postaví-li se na správné základy. K tomu je předem potřebí spolehlivého zjištění spotřeby cestou domácích účtů, a to pokud možno u zástupců každé ze tříd, ve které se obyvatelstvo rozděluje, dále pokud možno přesný výpočet příslušníků jednotlivých tříd, aby se docílilo co nejpřesnějšího výsledku. Při tom bude lépe omeziti se na teritoriálně menší okrsek, kde poměry spotřební (v důsledku jednotnějšího způsobu života) příliš se od sebe nerozlišují a teprve z těchto dílčích výsledků skládati celkovou spotřebu velkých státních celků.

⁵²⁾ *Philippovich*, Die oesterreich-ungarische Handelspolitik str. 441 násl. Zeitschrift für Volkswirtschaft II. svazek.

⁵³⁾ *Engliš*, Spotřební hospodářství 65ti učitelských rodin na Moravě v r. 1913—14.

Spotřební statistika byla u nás před válkou namnoze ještě polem ležícím úhorem. Vedle statistiky populační a finanční byla statistika spotřební silně podceňována a výsledky její pak stojíce v poměru ku práci jí věnované byly neúplné a nespolehlivé.

Teprve světová válka a jí následující úplné hospodářské osamocení celých států poučila všechny podceňovače spotřební statistiky o tom, jaký význam má znalost spotřeby obyvatelstva. Jak velké nesnáze způsobila otázka úpravy spotřeby mouky, chleba, cukru a j. předmětů denní spotřeby, když nastala nutnost autoritativně stanoviti dávku vyměřenou na den a hlavu, jaký zmatek způsobila nesčetná nařízení, která chtěla upravovati hospodářské poměry a která při tom vycházela z naprosté neznalosti jejich!

O významu a důležitosti spotřební statistiky tedy není asi již sporu. Zbývá otázka, jaká metoda byla by nejúčelnější, aby se dosáhlo žádaného cíle, t. j., aby zjištěna byla pokud možno nejpresněji skutečná spotřeba obyvatelstva na produktech prvovýroby, výrobcích průmyslových a ostatních všech statcích spotřebních.

Pokud se týče statistiky zahraničního obchodu, byl dosavadní stav uspokojivý, arci jen pro celé Rakousko-Uhersko, ne pro jednotlivé země, jmenovitě země české. Návrhy Dra Krejčího byly tu způsobilé do jisté míry zjednati nápravu, nedošly však uskutečnění a byly ovšem předstiženy kvapným vývojem politických událostí a po zániku Rakouskouherské říše bude i statistika zahraničního obchodu postavena na zcela nové základy.

Nerozhodnuto však je, jakou metodu zvoliti pro zjištění spotřeby ostatních statků. Metoda osobních záznamů se sice osvědčuje pro jednotlivé skupiny společnosti, nedostačuje však tam, kde hlavní zájem tkví v zjištění úplné spotřeby obyvatelstva, jak je tomu právě v letech válečných. Jak již bylo řečeno, stát nemůže naříditi každému občanu, aby vedl podrobné denní záznamy o své spotřebě, a i kdyby sáhl k takovému drastickému opatření, nutně by celá věc ztroskotala. Nezbyvá tedy než sáhnouti k metodě druhé, zjišťování výroby, která je sice jen nepřímá, ale snáze proveditelná, anebo spíše ke kombinování obou metod, tak jak to navrhoval *Příbram*, a zároveň k náležitému vybudování

statistiky železniční. V tom případě musil by býti opatřen pokud možno nejobsáhlejší materiál zejména u statistik domácích účtů, na jehož sbírání a zpracování nesmělo by se ovšem šetřiti ani prací ani nákladem.

Větší péči je třeba věnovati statistice zemědělské, která dosud spočívá stále na pouhých odhadech, vždy více méně přibližných, třebaže v letech válečných obdělaná plocha a výnos sklizní byl zjišťován daleko podrobněji než dříve.

*Ballod*⁵⁴⁾ navrhuje, aby všichni zemědělci byli povinni vésti řádné účetní knihy, podobně jako nájemci pruských státních statků, a dále žádá nepřetržitou statistiku produkce mlýnů, zdůrazňuje při tom právě význam takové statistiky pro případ války. Jak je známo, byl za války veškerý výnos žní obstaven, nákup svěřen výhradně válečnému obilnímu ústavu, a mlýny postaveny skutečně pod přísný dozor, výkazy o výrobě se však neuveřejňují.

Spotřeba masa, druhá nejdůležitější položka výživy, dala by se uspokojivě zjistiti úplným zaznamenáváním dobytka poraženého na jatkách a jeho živé váhy; ovšem větší pozornosti vyžadují též domácí porážky, zejména po stránce váhy, stáří dobytka atd.

Nejtěžším problémem zůstává statistika spotřeby resp. výroby průmyslových výrobků (neboť jiným způsobem nelze ani tu dospěti k cíli): otázka ta není dosud nikde uspokojivě rozřešena, ani v zemích hospodářsky pokročilejších. Prozatímním cílem je požadavek, aby aspoň všechny větší podniky průmyslové, akciové společnosti atd. uveřejňovaly každoročně výkazy o výrobě ve svém závodě, o odbytu svých výrobků, o spotřebovaných surovinách atd.

Tím způsobem dospěje spotřební statistika opírající se dosud ponejvíce o pouhé odhady ke skutečnému zjištění spotřeby, číselně správnému, a v každém směru úplnému, přesnému a spolehlivému.

---

⁵⁴⁾ Güterbedarf und Konsumtion v počtě Mayerovi Die Statistik in Deutschland II. str. 617 sl.